

gone. Dogodek iz leta 1921, ko so fašisti streljali na otroke v Strunjanu, katerim je sedaj postavljen spomenik, bi mnogi najraje pozabili, zato ni naveden v delih avtorjev o Parenzani.

Konec 1. svetovne vojne za Parenzano pomeni veliko prelomnico. V letu 1924 poreško lokalko vpišejo v register Italijanskih železnic, vozila pa so dobila latinsko oznako FS. Uradni jezik na železnici je postala italijanščina, v drugih jezikih je bilo prepovedano govoriti. Pod novo upravo je bilo najprej veliko zanimanje za lokomotive z oznakami P-4 do P-6, po 1. svetovni vojni pa je bilo naročilo novih lokomotiv vrste 6 odpovedano.

Neločljivo z železnico sta bila povezana tramvaj in trolejbus. Po dolgih letih birokracije in prerekanj je 24. oktobra 1909 nad železniško postajo v Sv. Luciji in Piranom prvič zapeljal novi trolejbus, ki je bil tehniško nedodelan. Konec avgusta 1953 tramvaj za vedno ukinejo, do danes se ne ohrani noben primer piranskih tramvajev, saj so po koncu obratovanja vsa vozila razrezali v staro železo.

Parenzana je svoj konec doživela 31. avgusta 1935. Železnica že od vsega začetka ni prinašala vidnejših dobičkov, svetovna gospodarska kriza v 30. letih se je poznala tudi na končnih letnih obračunih železnice. Država je v duhu modernizacije in napredka v Trstu brez razmisleka na hitro ukinila promet na mali železnici. Večina Istranov je ostala brez službe, mnogi so obubožali. Tirnice so še do leta 1945 ležale na progi, šele potem so jih odstranili. Lokomotive so doživele različno usodo, nekatere so še danes prisotne kot turistična atrakcija.

Po drugi svetovni vojni so bile nekatere postaje spremenjene v stanovanjske hiše, druge ostanejo prazne. Lokomotivo U-37 in štiri ozkotirne vagone so postavili ob novozgrajeno potniško železniško postajo v Kopru kot tehniški spomenik v spomin Parenzani, ki pa žal ni ustrezno oskrbovana. Postajo v Luciji so podrli, ostali so številni kilometrski kamni, v Seči so ostale železniške zgradbe, ki pa so žal zelo predelane.

Danes na Parenzano spominja muzej Parenzana v Izoli, da je zgodba o Parenzani še kako živa, pa priča projekt "Parenzana: Pot zdravja in prijateljstva". Pismo o nameri so podpisale vse obalne občine (Koper, Izola, Piran), k temu pismu so se priključile tudi skoraj vse občine na Hrvaškem in Italiji. Nekateri manjkajoči mostovi so bili postavljeni na novo, kolesarska pot se že danes vključuje v Evropske kolesarsko-rekreativne cestne sisteme, v Izoli je urejen lokalni muzej, posvečen Parenzani. Duh o Parenzani torej živi naprej.

Monografija o Parenzani je delo, namenjeno tako radovednežem, popotnikom, ljubiteljem železnice kot tudi strokovnjakom in raziskovalcem slovenske Istre. Napisana je v jeziku, razumljivem vsem, veliko število fotografij iz preteklosti in sedanjosti pa bralcu Parenzano približa v vsem nje-

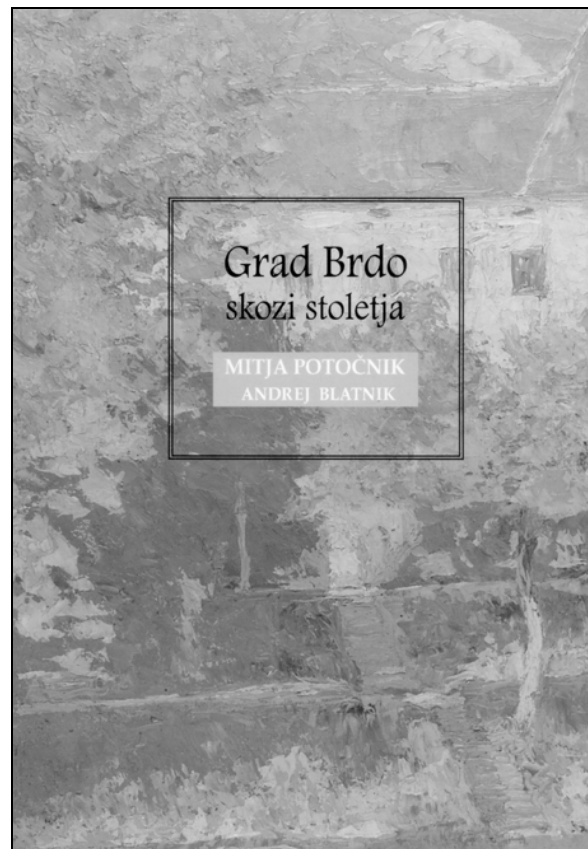
nem sijaju. Projekt "Pot zdravja in prijateljstva" pa je le še eden dobrih primerov, da moramo svojo dediščino aktivno vključevati v turistično ponudbo, saj so nam današnji vedoželjni obiskovalci za podobne projekte zelo hvaležni.

Andrej Šumer

Mitja Potočnik (avtor), Andrej Blatnik (fotograf): Grad Brdo skozi stoletja. Novo mesto : Markus, 2008, 188 strani.

Knjiga Mitje Potočnika se osredotoča na zgodovino lastnikov renesančnega in nato baročno nekoliko preurejenega gradu Brdo pri Lukovici, sedeža zemljiškega gospostva, nato pa krajevnega urada in okrajnega sodišča ob pomembni prometni povezavi med Kranjsko in Štajersko. Prav zato Valvasor grad označi kot Brdo pri Podpeči – referenčni točki ceste, ki je povezovala Kranjsko s Štajersko. Čeprav avtor dela ne skriva osebnih povezanosti s predmetom preučevanja in jo bo bralec v besedilu na trenutke tudi opazil, to ne zmanjšuje strokovnosti besedila. Delo je prav zaradi gradiva oseb, ki so bile z gradom povezane od 18. stoletja do druge sve-

točne vojne in ki se nahaja v privatni lasti, za slovensko strokovno javnost vendarle pomembno in bi zaradi majhnosti založbe zlahka ostalo prezrto. Delo je sestavljeno iz dveh delov, razdeljenih v več vsebinskih sklopov. Prvi del knjige, izšle pri novomeški založbi Markus, temelji na avtorjevi diplomski nalogi, drugi del knjige pa je pisan v slogu družinske kronike. Od drugih družinskih kronik se razlikuje po tem, da opisuje lastnike enega pomembnejših v osnovi renesančnih gradov na Slovenskem gradu Brdo pri Lukovici, v katerem je v 18. stoletju živel ena vplivnejših kranjskih plemiških družin – kamniška veja Lambergov in za grad, v katerem je pozneje, v 19. stoletju, živel pisatelj, notar in nekaj časa tudi župan Janko Kersnik.

Skozi prvi, zgodovinsko-dokumentalistični del, se izmenjujejo podatki o lastnikih gradu in njihovih rodbinah po podatkih iz genealoških tabel, deželne deske, Valvasorjevih opisov in zapuščinskih inventarjev. Avtorju uspe v nizanje lastnikov dodati tudi kakšen drobec o materialni kulturi, ki jo išče v zapuščinskih inventarjih lastnikov, deloma pa tudi v privatnem arhivu družine in jo primerja z relevantno znanstveno literaturo. Med pomembnejše delno analizirano privatno gradivo, ki bi ga bilo vredno natančneje raziskati in ki zagotovo ne bi bilo objavljeno v tej monografiji, če avtor dela ne bi bil zgodovinar, zagotovo sodijo podatki o načinu življenja družine enega od politično vplivnih mož druge polovice 18. stoletja na Kranjskem Franca Adama Lamberga. V zasebni lasti je namreč v vezani knjigi velikega formata ohranjen popis stroškov grajske kuhinje iz let 1769 do 1771. Omenjen dokument bi lahko prištel med dokumente posameznikov, zagotovo pa bi s popolno analizo tega v slovenski pisni dediščini nedvomno redkega vira zapolnil vrzeli tistim znanja željnim zgodovinarjem, ki jih zanimajo ali se ukvarjajo s tematikami, ki jih v zgodovinopisju odpira nova kulturna zgodovina. Natančna analiza omenjenih zapisov bi nemara odgovorila tudi na vprašanje o vzgibih takšnega birokratsko natančnega popisovanja vsakdanjih običajnih, postnih in prazničnih jedi ter gospodinjstvih in gospodarskih stroškov. Za 18. stoletje pričakovano se je med brdskimi stroški Franca Adama Lamberga znašla tako kava kot sladkor, pa tudi pivo, vidre, ovčatina in limone, jagode, preste, kolači in rogljiči z mastjo (str. 66–67), če opozorimo zgolj na nekatera živila. Ob popisu moramo bodočega bralca sicer opozoriti, da je avtor sicer pravilno transkribiral, a napačno prevedel količine nakupljenih živil (nem. Maaß = slov. bokal = 1,4–1,6 litra). Lambergi so torej januarja kupili 3,2 litra piva in samo maseljce (nem. Seitel = maseljce = cca. 3,5 dl) sicer precej drage malvazije.

Prvemu delu knjige, temelječe na pisnem gradivu, sledi zapisovanje družinskih spominov, najprej spominov Janka Kersnika, nato pa spomini, zbrani z intervjuji njegovih vnukov. Da bi bila sorodstvena

razmerja bralcu bolj jasna, je knjigi priložen tudi rodovnik družine, ki je vsekakor dobrodošel pripomoček. Prvemu kronološkemu delu sledijo v poglavju *Podoba gradu med vojnama* strokovni javnosti najbolj dragoceni podatki o podobi, materialni kulturi in vsakdanjem življenju na gradu v času po prvi svetovni vse do požiga gradu leta 1943. Da so tovrstne zgodbe zanimive za veliko širši krog publike, priča tudi dokumentarni feljton o trenutnem lastniku, ki je bil pred časom predvajan na nacionalni televiziji. Ta del knjige sledi albumu fotografij ruševin gradu in se začne s prvim "vidnejšim članom družine" Janezom Kersnikom, dedom Janka Kersnika, ki je v družinski zgodovini zapisan kot učitelj Prešerna in Čopa. Vendar pa je šele njegov sin kot uslužbenec okrajnega sodišča prišel na Brdo in družino povezal s tem gradom. Pričevanja potomcev, ki se prepletajo skozi nadvse funkcionalno diferencirane sobice tega ogromnega bivanjskega prostora, dokazujejo, da življenje na podeželskem dvorcu še zdaleč ni bilo preprosto in podeželsko romantično, kot so v času tik pred in po prvi svetovni vojni verjeli meščani. V gradu je ostajal tudi od okoliških mest drugačen in zato ne-modernizacijski način življenja: tudi po prvi svetovni vojni so vodo še vedno nosili iz grajskega vodnjaka in si še vedno svetili s petrolejkami. Različne funkcije, ki jih je združeval funkcionalno preurejen prostor renesančnega gradu, so se odražale tudi v življenjskih zgodbah njegovih prebivalcev. In obratno, prostor je razkrival hierarhijo med stanovalci gradu Brdo in njihovim načinom življenja. Pa se najprej posvetimo prostoru: v prvem in drugem nadstropju so bili bivalni prostori lastnika: salon in knjižnica, lovska soba, sprejemnica, pisarna, sobe članov družine, urejene po okusu posameznikov. V pritličju in deloma v starih obrambnih stolpih so bili različni delovni prostori in shrambe: jabolčna kamra, mlečna kamra, močnata kamra, "špajza", črna kuhinja, fišterna, hkrati spalnica dekle, jedilnica za delavce, stolpna kamra, ki je služila kot kurnik). Tretji del funkcionalnih prostorov, urejenih zlasti v pritličju gradu, je pripadal javnim funkcijam, ki so se že stoletja opravljale v poslopju. Z veže je bil vhod v notarjevo pisarno in njegovo stanovanje, nosilca javnopravne funkcije, ki se uveljavi šele sredi 19. stoletja, nekdanja kuhinja je postala mizarska delavnica, v gradu pa so ostale tudi celice za jetnike z okni na dvorišče, da ti ne bi mogli zbežati. Zanimivo je, da se člani družine še danes spomnijo tudi takšnih podrobnosti kot podatka, da so bili v "grajski" ječi zaprti le obsojenci za manjše prekrške s kaznijo do treh mesecev. Ob zaporniških celicah so bili prostori namenjeni sodnemu hlapcu (ječarju) in naprej posebna celica za jetnike, ki so jih po pravilih procesnega prava, ki so se ga očitno še kako držali, zapirali ločeno. V prvem nadstropju gradu bili tudi prostori sodišča. Če je bil en od stolpov namenjen

hrambi živil, je bil drugi namenjen arhivu krajevnega sodišča. Omenjeno poglavje dopolnjujejo fotografije redke opreme in inventarja, ki je bil v gradu pred požigom in ki se je ohranilo do danes.

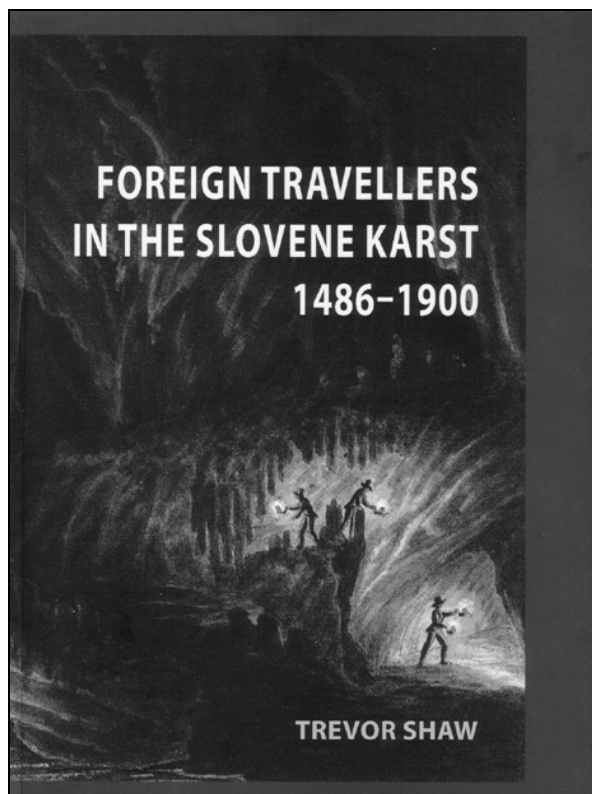
Zadnje poglavje je namenjeno otroškim spominom tistega dela družine, ki je živel na gradu, ki jih dopolnjujejo spomini ene od služkinj, ki je delala pri družini, kar omogoča tudi bolj plastično predstavitev funkcij posameznih delov gradu. Zgodbe, ki so zapisane brez avtorjevega dodatnega posega v izrečene spomine, tako postajajo več kot zgolj del tudi selektivnega družinskega spomina, postajajo gradivo, ki je na razpolago tistim, ki jih to obdobje in posamezniki, ki so ga sooblikovali, strokovno zanimajo.

Dragica Čec

Trevor R. Shaw: Foreign Travellers in the Slovene Karst: 1486–1900. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, 338 strani.

Na osemdesetletnico T. R. Shawa je izšla nova, dopolnjena izdaja dela, v katerem se ukvarja z opisi potovanj po Krasu. V ponatisu knjige so izpuščeni, a tudi dodani novi popotniki, predvsem pa je dodano veliko novega slikovnega gradiva. Prvi del knjige

temelji na kratki analizi določenih fenomenov, ki se pojavljajo v potopisih: avtor na kratko predstavi prometno infrastrukturo, nastanitev popotnikov, razvoj in najbolj priljubljene točke obiskov popotnikov, organizacijo obiska ter pokara tudi neprimerno vedenje popotnikov. Nekateri podatki so dragoceni za poznavalce posameznih jam, saj odgovarjajo na vprašanja o njihovi urejenosti in dostopnosti v določenih zgodovinskih obdobjih.

Prvemu analitičnemu delu sledi krajše poglavje, v katerem avtor predstavi glavne značilnosti jam in ki je namenjeno zlasti bralcem, ki področja slovenskega Krasa ne poznajo, rdeča nit z ostalo vsebino knjige pa predstavlja seznam popotnikov, ki so obiskali posamezno jamo oziroma naravni fenomen.

Temu sorazmeroma kratkemu, a za bralčevu razumevanje prostora pomembnemu delu, sledi vsebinsko najboljsežnejši del knjige, v katerem avtor po kronološkem redu objavlja tiskane in rokopisne zapise o kraškem svetu. Z inženirsko natančnostjo je avtor sistematično nanizal: objavo delov potopisa, ki se nanašajo na širše področje krasa, reprodukcijo tiskanega izvirnika oziroma transkripcijo rokopisov ali prevoda drugojezičnih tekstov v angleščino. V uvodu k vsakemu tekstu je predstavljen pisec in pojasnjeno poimenovanje naselij, jam ali oseb, ki so v tekstu nekoliko nejasna ali celo napačno zapisana. Pri stoosemdvajsetih predstavljenih delih popotnikov je poudarek sicer na objavljenih potopisih, ki so izšli kot knjige ali predvsem od 19. stoletja tudi kot časopisni članki. Dragocen del potopisov predstavlja petnajst neobjavljenih rokopisov, med njimi tudi takšnih, ki se nahajajo v privatni lasti. Med njimi naj omenimo popotni dnevnik poznejšega angleškega kralja Jurija V. Poudarki posameznih avtorjev se povezujejo s socialnim in kulturnim okoljem piscev in njihovimi strokovnimi in poklicnimi interesi. Bralec opazi le, da je slovenski kras vse do konca 19. stoletja oddaljen od tistih intelektualnih krogov, v katerih so svojo javno vlogo počasi pridobivale tudi ženske intelektualke, saj med objavljenimi zapisi niti eden ne pripada avtorici. Omenjeno okoliščino je verjetno potrebno pripisati temeljni značilnosti ženskih popotnic, katerih teksti so pogosto ostali neobjavljeni. Kljub temu je potrebno pristaviti, da je bilo obiskovanje jam prav tako cilj potovanj delavske, meščanske ali plemiške ženske in da so prvi potopisi žensk ohranjeni že iz 14. stoletja.²

Na potovanjih so se osebna izkustva mešala z izobraževalnimi in raziskovalnimi nameni obiskovalca. Njihovi opisi so bili praviloma (ne pa izključno) namenjeni širši javnosti in pri tej tudi zelo priljubljeni. Nenazadnje so nekatera dela ustvarjala imaginarij določenega območja. Brez pretiravanja lahko zapišemo, da je enega od prvih imaginarijev

² Sara Mills: *Discourse of difference. An analysis of women's travel writing and colonialism*. Routledge, 1993, str. 27.